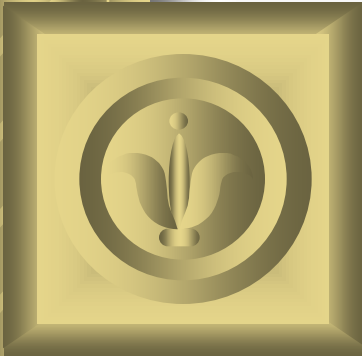

Dějiny soukromého práva

2. 11. 2010

Exekuce a konkurs

Miroslav Frýdek

©

Literatura k tématu

- Valentin Urfus: *Vznik a počátky konkursního práva v Čechách* (Praha 1960)
- Karel Schelle, Miroslav Frýdek: *Vývoj konkursního práva.* (Ostrava 2010)

Konkurs

- Název „konkurs“ pochází z latinského termínu „concursum creditorum“
- Souběh věřitelů, který se koná ve formě přihlašování pohledávek, aby bylo docíleno jejich uspokojení z konkursní podstaty.
- Pojem „konkurs“ vystihuje:
 - samotné řízení
 - podstatu tohoto řízení
- Adekvátní výrazu „konkurs“ je český termín „úpadek“, kterého se také někdy užívá. Dokonce jak vyplývá z důvodové zprávy z prvorepublikové právní úpravy konkursního řízení vtělené do zákona č. 64/1931 Sb., měl se stát oficiálním názvem. Pro jeho nevýstižnost, ale zejména zřejmě vzhledem k tradici názvu „konkurs“, se neujal. Pravděpodobně z toho důvodu, že se v něm klade důraz nikoliv na řízení a jeho podstatu, nýbrž charakterizuje se tím hospodářský stav dlužníka, tedy stav, který může být podnětem k zavedení konkursního řízení, jindy ovšem k řízení vyrovnacímu.

- V minulosti se také někdy používalo místo výrazu „konkurs“ cizího slova „**krida**“ (cridare, ital. gridare = veřejně vyvolávat), popř. „falliment“ rovněž italského původu oproti i ve středověku zřídka užívanému německému „**Gantprocess**“, či rovněž italskému „**bankrot**“ (banco roto – rozbitý stůl, neboť peněžníkovi jenž udělal úpadek, byl jeho stůl rozbit). I u těchto výrazů je stejný pojmový nedostatek, jako v případě termínu „úpadek“.

Římsko-právní úprava konkursu

- Chceme-li podrobit zkoumání právní odvětví, v současném právu nazývané, konkursní právo, musíme brát v potaz specifika starověkého práva a hledat podobné procedurální postupy a právní instituty.
- Teprve poté můžeme poznat fungování řešení úpadku ve starověkém Římě. Římské konkursní právo není upraveno souhrnně, ale jeho se dotýká několik oblastí:
 - právo procesní
 - praetorské interdikty
 - právo vlastnické
 - právo obligační

- Největším problémem při výkladu římského konkursního práva je jeho terminologie.
- Dlužník, který není schopný dostát svým závazkům je označován jako **defraudator** či **kridář**.
- Samotní římsští právníci nežívali pojem konkurs či úpadek, ale tento dnes samostatný proces byl řešen v rámci exekuce, exekučního řízení resp. vykonávacího řízení soudního.
- Je zde ale určité odlišení v tom, že při exekuci dochází k prodeji části majetku dlužníka až do výše dluhu, postačuje-li majetek, a při úpadku je uveden do držby věřitelům celý majetek dlužníka, který je prodáván, a z výtěžku se uspokojují věřitelé.

Římské úpadkové právo

rozdělujeme do pěti period

1. perioda – úprava podaná v **Lex doudecim tabularum**
2. perioda – od **lex Poetelia Papiria de nexis**
3. perioda – od **lex Iulia de cessione bonorum**
5. perioda – úprava v **Codex Thedosianus**
4. perioda – **Justiniánská úprava**

Familia versus bonorum

- *Lex doudecim tabularum* řeší úpravu vztahů mezi věřitelem a dlužníkem v rovině **osobního ručení**. Dlužník odpovídá za dluh svou osobou a doslova svým životem. Jelikož jediná osoba v římské společnosti, která se může zavazovat, je otec rodiny *pater familias*, je nasnadě, že neručil za dluh jen svým životem, ale také osobami, které mu podléhaly.
- Tato domněnka je postavena na terminologii, která se pro termín majetek užívá v Zákonu XII desek. Pátá deska pojednává o dědictví a v 5. fragmentu, zde se dědictví označuje jako *familia*: „*Si adgnatus nec escit, gentiles familiam [habeno]* – Pokud není nejbližšího agnáta, ať mají majetek příslušníci rodu“

Rodina – *familia*, [-ae, f]

- rodina, příbuzenstvo, rod celek náboženský, politický a hospodářský; v nejširším smyslu všechny osoby a věci náležející pod právní moc jednoho občana → *pater familias*.
- Do pojmu rodina (*familia*) patří lidé svobodní (*liberi*) – tedy osoby svého práva (*personae sui iuris*), tak i osoby cizího práva (*personae alieno iuris*) – osoby spadající pod něčí moc (*potestas*). Dále sem patří otroci (*servi*) a do pojmu *familia* je zahrnut veškerý majetek včetně „nehmotných věcí“ jako rodinné obřady (*sacra privata*) a kult.
- Rodinu tedy tvořilo:
 - absolutní moc otce rodiny (*pater familias*),
 - majetek,
 - rodinné obřady (*sacra privata/familia*).

Exekuce podle LDT

- Pokud dlužník **uznal dluh** (*confessus*) nebo pokud **byl odsouzen**, měl **30 dnů** na to, aby mohl uhradit svůj dluh.
- Pokud v této lhůtě **nezaplatil**, má být předveden před praetora a k tomu může dlužník použít své moc. Jestliže dlužník nesplní svůj dluh a nikdo se za něj na soudě nezaručí, je **přířknut do domácího vězení** věřitele na 60 dnů. Během této doby je dlužník po tři po sobě jdoucí trhové dny předváděn před praetora, a pokud při třetím trhovém dnu nikdo za dlužníka dluh nezaplatí, může být **potrestán smrtí** nebo **prodán do otroctví za Tiberu**.
- Úprava v LDT popisuje **personální ručení**. To změnil až Poeteliův zákon, který zrušil personální ručení a do budoucna ručil dlužník za své závazky svým majetkem, nikoli svou osobou. Nadále však zůstala možnost odpracování si dluhu u věřitele

Trudné poměry římských dlužníků

- Livius Ab Urbe condita II, 24: „Své řeči dostal konsul věrohodnosti touto vyhláškou (edicto): „Nikdo at' nadrží římského občana v poutech nebo ve vězení, aby mu tím nebylo znemožněno přihlásit se k odvodu u konsulů; nikdo at' nadrží ani neprodává statky vojáka, pokud je v ležení, ani nezadržuje v nevolnictví jeho děti a vnuky! Jakmile byla tato vyhláška zveřejněna, ihned se přihlásili přítomní dlužníci a po celém městě vycházeli dlužníci ze soukromých domů věřitelů, kteří již neměli právo je zadržovat, a přibíhali na náměstí, aby složili vojenskou přísahu.“

Lex Poetelia Papiria de nexis

- Změnu do způsobu vymáhání dluhů přinesl až v roce 326 př. n. l. *lex Poetelia Papiria de nexis*, který zakázal osobní exekuci, tedy prodat dlužníka do otroctví. Dlužník nesměl být držen v poutech nebo domácím vězení. Dlužník si mohl svůj dluh u věřitele odpracovat.
- Tento zákon zrušil tzv. dlužní otroctví a zavedl cestu k majetkové exekuci dlužníků, avšak ponechal možnost odpracovat si dluh u věřitele, kdy dlužník byl fakticky i právně *in servorum loco*. Uvedením do dlužního otroctví se mohl dlužník osvobodit, pokud pronesl přísahu, že je solventní – *bonam copiam iurare*.
- Vedlejším účinkem situace, kdy dlužník nemohl dostát svým závazkům, bylo při nařízení exekuce postižení jeho cti. Dlužník byl postižen *infamií* – neboli byl snížen na cti, nemohl pořádit závěť, nemohl svědčit u soudu a také nemohl být jmenován opatrovníkem nebo poručníkem.

Lex Iulia de cessione bonorum

- *Lex Iulia de cessione bonorum* pochází asi z roku 29 př. n.l.. Rogátorem tohoto zákona je Gaius Julius Casear Augustus. Patrně se jedná o zákon, který spolu s *lex Iulia de iudiciorum privatorum* reformoval soudní řízení.
- Tento zákon zavedl možnost řešení insolventnosti dlužníka, který se do insolventnosti (potažmo dluhů) dostal nezaviněně (např. útok pirátů, ztroskotání lodi, požár, povodeň ...) tím, že se žádostí adresovanou praetorovi vzdal majetku, který připadl věřitelům.
- Tento způsob řešení insolvence znamenal velkou inovaci, jelikož nezpůsoboval *infamii* dlužníka.

Dig. lib. 42

- Dig. 42.1.0. De re iudicata et de effectu sententiarum et de interlocutionibus – O rozsouzené věci, o účincích rozsudku a o předběžných opatřeních
- Dig. 42.2.0. De confessis – O těch, kteří uznali žalobní nárok
- Dig. 42.3.0. De cessione bonorum – O postoupení majetku
- Dig. 42.4.0. Quibus ex causis in possessionem eatur – O těch, kteří byli uvedeni do držby soudním rozhodnutím
- Dig. 42.5.0. De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis – O věcech podléhajících soudním rozhodnutím, o odevzdání do držby nebo prodeji
- Dig. 42.6.0. De separationibus – O oddělení
- Dig. 42.7.0. De curatore bonis dando – O určení opatrovníka majetku
- Dig. 42.8.0. Quae in fraudem creditorum facta sunt ut restituantur – Zda bude vráceno to, o co byli zkráceni věřitelé

Důvody úpadku a jeho možné řešení

- Na počátku vykonávacího řízení byla *actio iudicati* neboli žaloba z rozsudku, která nastupovala v těch případech, kdy dlužník nesplnil povinnost, která mu byla uložena rozsudkem.
- Dalším titulem bylo uznání dluhu.

Pokud není plněno nastupuje vykonávací řízení

- Pokud není dluh vzhledem k majetku dlužníka natolik vysoký, že postačí jen prodej určitých movitých či nemovitých věcí, je provedena exekuce na věci patřící dlužníkovi – **singulární exekuce**.
- Pokud je však dluh natolik vysoký, že bude muset být prodán celý majetek dlužníka, jsou věřitelé **vedeni do držby jeho majetku a následuje konkurs**.

Titulus

- Exekuční řízení, stejně jako dnešní právní úprava, vyžaduje *titulus*. Tímto titulem bylo v době **legisakčního řízení** zvláštní žaloba – vykonávací – *legisactione per manus iniectioem iudicati* – ta vedla k personální exekuci.
- V době **formulového řízení** byla tato legisakce nahrazena *actio iudicati*. Tato žaloba byla žalobou z rozsudku, jenž ukládal povinnost, kterou odsouzený nesplnil. Zde se již nekonalo *iudicium*, to neplatilo v případě, když dlužník namítal neexistenci práva, které bylo uznáno rozsudkem. Mohl vyžadovat „otevření sporu“. V případě prohry byl dlužník sankcionován odsouzením k dvojnásobku původně rozsudkem přiznané částky.

Zásah praetora

- *Missionem in possessionem rei servandae causa* mělo za následek uvedení věřitele (věřitelů) do detence majetku dlužníka, což však bylo omezeno na casu – tedy prodej majetku s cílem uspokojení pohledávek. Toto byl první krok, který vedl v římském právu k novému postupu, který zavedl praetor Rutilius.
- Toto řízení se zahájilo veřejnou vyhláškou – *proscriptioe bonorum*. Obsahem této vyhlášky byla „výzva“ věřitelů, kteří o *missio in possessionem* požádali, aby se přihlásili další věřitelé dlužníka. Touto vyhláškou se stal dlužník *infamis*.
- Věřitelé vytvořili konsilium a byl dosazen správce – kurátor – majetku.

Správce „konkursní podstaty“

- Dig. 42.7.2. pr. Ulpianus 65 ad ed.

Při jmenování kurátora je taková praxe, že praetor jmenuje jednoho nebo více kurátorů se souhlasem většiny věřitelů, nebo (je jmenuje) správce provincie, pokud se majetek nachází v provincii.

- Dig. 42.7.2.3 Ulpianus 65 ad ed.

Je otázkou, zda někdo může být (ustanoven) kurátorem proti své vůli. Cassius napsal, že nikdo nemůže být nucen, aby se stal kurátorem majetku proti svému souhlasu, což je správné. Proto se musí najít člověk, který je ochoten, pokud není nezbytně nutné, může být kurátor jmenován proti své vůli císařem.

- Dig. 42.7.2.4 Ulpianus 65 ad ed.

Není nezbytně nutné, aby osoba jmenovaná kurátorem byla zároveň i věřitelem i ti, kteří nejsou věřitelé, mohou být jmenováni.

- Dig. 42.7.2.2 Ulpianus 65 ad ed.
Pokud je ustanoveno několik kurátorů, Celsus říká, že musí žalovat (vystupovat před soudem) společně, nikoli odděleně.
- Dig. 42.7.2.2 Ulpianus 65 ad ed.
Pokud jsou ustanoveni kurátoři pro jednotlivé kraje, jeden právě pro věci (majetek) v Itálii, jiný v provincii, myslím, že budou mít kontrolu nad svými okresy.

Místo provedení dražby

- Dig. 42.5.1 Gaius 23 ad ed.provinc.

Majetek dlužníka, musí být prodáván v místě, kde by se měl obhajovat (tedy, kam by byla vznesena žaloba), to znamená. Kde má bydliště. Nebo tam, kde uzavíral smlouvy. Místo uzavření smlouvy musíme chápat ne jako místo, kde byla uzavřena smlouva, ale kde by se vyplatily peníze.

Privilegium exigendi – privilegium personam et causae

- Některé pohledávky musely být uspokojeny přednostně a v plné výši - *privilegium exigendi*.
- *Privilegium exigendi* je odvozeno od tzv. *ius exigendii* neboli práva na přednostní uspokojené pohledávky v plné výši. Ostatní „neprivilegované“ pohledávky byly uspokojeny jen v určité výši – *pro portione*.
- *Privilegium exigendi* mají tzv. *creditores privilegiari*. Jejich privilegovanost je dána buď osobou věřitele, pak jde o *privilegium personae*, nebo zvláštní povahou pohledávky – *privilegium causae*

Privilegium personae

- fiskus
- císař a císařovna
- městské obce
- právo manželky na vyplacení svého věna
- právo poručníků na výplatu pohledávek, které vynaložili v souvislosti se správou poručencova majetku.

Privilegium causae

- *Privilegium causae* – jsou pohledávky, které se váží k určitému důvodu – kauze
 - pohledávky fisku
 - výlohy na pohřeb
 - náklady na léčení
 - nevyplacená mzda námezdních dělníků
 - pohledávky, které byly zastaveny privilegovaným zástavním právem
 - ostatní pohledávky zajištěné zástavním právem;
 - „obyčejné“ pohledávky

Počátky konkursního práva na českém území

- Vznik konkursního řízení ve středověku musíme spojovat s tím, kdy se v soudní praxi začalo jako samostatný procesní útvar vyhraňovat řízení, jehož cílem bylo uspořádat majetkové poměry insolventního dlužníka způsobem, jež by zajistilo všem jeho věřitelům poměrné uspokojení jejich nároků podle jejich výše.
- Tato otázka začala být řešena v italských městech, která byla obchodně velmi čilá a která tuto věc posuzovala převážně hospodářsky.
- Z Itálie se tyto myšlenky rozšířily i do Německa. Zejména v okruhu severoněmeckého práva saského se konkursní řízení vyvinulo z tzv. arrestum Saxonicum vzniklého recepcí a smíšením prvků italského řízení s domácím obyčejovým právem.
- Pro saský arest byly charakteristické věcněprávní účinky, a proto také jednou z nejdůležitějších otázek saské praxe bylo zajišťování a stanovování priorit.

Počátky vývoje konkursního řízení v Čechách

- Konec 16. století - rychlý růst cen a všeobecnou drahotou, zavedena tzv. cenová revoluce, která vzrůstem drahoty postihovala zejména mimoměstské vrstvy obyvatelstva, zasahovala v první řadě šlechtu, která upadala do dluhů → snahy o hledání právního východiska pro vyrovnání zadluženého šlechtice s jeho věřiteli. „*Nová redakce*“ zemského zřízení formulovanou na stavovském sněmu v roce 1610, resp. již v roce 1575.
- Rozhodným je druhá polovina třicátých let 17. století a následující desetiletí.
- Dalším ekonomickým impulsem pro vznik konkursního řízení byla tzv. měnová kaláda z roku 1623 → jejímž důsledkem bylo znehodnocení české měny výrobou a uvedením do oběhu méněcenné tzv. dlouhé mince.
- České konkursní právo tedy vycházelo zejména z potřeb šlechty, proto mělo jako instituce zemského práva vyhraněně šlechtický ráz a lze jej označit za nástroj, který si vytvořila šlechta pro řešení svých dlužnických vztahů.

Předlužená dědictví

- Potřeba konkursního řízení a obecně řešení předlužení se objevila až po smrti dlužníka v rámci dědického řízení.
- Bylo potřeba zjistit všechny věřitele a přimět je k tomu, aby uplatnili u soudu své nároky což bylo vtěleno do ustanovení o tom, že je třeba, aby všichni věřitelé předlužené pozůstalosti byli veřejně a úředně vyzváni k přihlášení svých nároků.
- Důležitou částí bylo i ustanovení o tom, že podobná výzva je omezena určitou lhůtou sankcionovanou prekluzivními účinky
- Východisko – poměrné uspokojení věřitelů.

Povolení konkursu podle Deklaratorií a Novell z roku 1640

- Konkurs jako řešení předlužení se povoloval jen tehdy, dospělo-li se k závěru, že dluhy osoby, k jejímuž majetku uplatňuje současně svoje nároky několik věřitelů, nelze likvidovat jinak než po provedení řádného vyrovnávacího řízení (ordentliche Crida), a že dlužník může být jedině takto „zachráněn“.
- Vlastní konání konkursního řízení příslušelo ve smyslu Novell a na základě již vžitě tradice menším zemským úředníkům.

První kodifikace konkursního práva

- **Josefínský obecný konkursní řád z roku 1781**
- Formální podmínkou k zahájení řízení byla žaloba
- I přihlášky pohledávek k řízení se podávaly ve formě žalob
- Takovým způsobem bylo třeba žalovat i pohledávky, které contradictor nepopíral nebo ani popřít nemohl.

Skupiny věřitelů – 2. skupina

1. třída

- pohledávky za pohřeb.
- pohledávky lékařů, lékárníků, kominíků
- některé vrchnostenské pohledávky i zeměpanské dávky, do druhé zástavní věřitelé se zřetele

2. třída

- na zastavený majetek a podle pořadí určovaného dobou, ve které k němu nabyli zástavního práva,

3. třída

- pohledávky poručenců proti jejich zákonným zástupcům
- pohledávky fisku proti zeměpanským sluhům ze služebního poměru
- směnečné pohledávky
- manželčina pohledávka věna,

4. třída

- ostatní věřitelé

5. třída

- úroky starší tři let

6. třída

- pohledávky z dobročinných dlužníkových úkonů a peněžité tresty, pokud nebyly kryty zástavním právem.

Konkursní řád z 25. prosince 1868 č. 1/1869 ř. z.

- Prosadil se princip univerzality - předmětem řízení se mělo stát veškeré aktivní i pasivní dlužníkově jmění, jež mělo sloužit k uspokojení pohledávek všech věřitelů.
- **Nedůslednost:**
 - do konkursu nepatřilo dlužníkově jmění, které bylo vyloučeno z exekuce,
 - věci které dlužník nabyt, pokud mu to věřitelé ponechali k jeho vlastní výživě a k výživě členů jeho rodiny
 - předměty, na něž měl někdo zástavní nebo retenční právo,
 - dlužníkově nemovitosti nacházející se v cizině
 - předměty, které příslušné orgány z konkursu vyloučily.
- Zásada stejného nakládání s věřiteli (par conditio creditorum).
- Rozdělení do skupin a tříd platilo v zásadě to stejné, jako v josefinském konkursním řádu.
- **Majetek podléhající řízení byl odňat z volné dispozice dlužníka a byl svěřen správci podstaty, byla stanovena informační a ediční povinnost dlužníka.**

- Řízení se rozpadalo na dvě části: zahajovací a vlastní konkursní řízení.
- **Zahajovací řízení:** zjišťování podmínek vyhlášení konkursu. V případě, že byl učiněn kladný závěr, bylo zakončeno vyhlášením konkursu.
- **Vlastní konkursní řízení** potom tvořilo jednotný celek na rozdíl od dřívějších tří etap (likvidační, prioritní a distribuční).
- Věřitelský výbor byl obligatorní.

Císařské nařízení č. 337/1914 ř. z

- samostatný vyrovnací řád obsahující předpisy vyrovnání mimo konkurs
- úprava některých ustanovení trestního práva v souvislosti s konkursem.

Československo

- Receptním zákonem č. 11/1918 Sb. Československá republika převzala R-U úpravu konkursu
- Změny:
 - zákony č. 161/1921 Sb.
 - č. 99/1923 Sb.
 - vládními nařízeními č. 96/1922 Sb. a č. 18/1923 Sb.
- Jinak právní úprava konkursního práva zůstala v platnosti až do roku 1931

Zákon vyhlášený dne 1. května 1931 pod číslem 64 Sb.

- Nová zákonná úprava především **unifikovala konkursní právo na celém území republiky**, čímž byl alespoň v této oblasti právního řádu odstraněn právní dualismus.
- Dalším **zákonem z 16. července 1931 č. 120 Sb.** byla provedena i nová úprava předpisů o soudních poplatcích, čímž bylo v celém státě v oblasti konkursního a vyrovnacího řízení sjednoceno i poplatkové právo.

Tady končím a odkazuji Vás z
Katedry dějin státu a práva na
Katedru občanského práva

- zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, nabyl účinnost 1. října 1991
- zákon č. 122/1993 Sb.
- bankrotový zákon č. 105/2000 Sb.
- zákon č. 182/2006 Sb. ze dne 30. března 2006, o úpadku a způsobech jeho řešení
- zákon č. 312/2006 Sb. insolvenční zákon
- zákon č. 312/2006 Sb, o insolvenčních správcích

Děkuji Vám za pozornost